

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Česko-slovenská současnost a česká slovakistika

**Zborník prác
k 10. výročiu pražskej univerzitnej slovakistiky**

Editorky
Mira Nábělková
Jana Pátková

Praha 2006

Kabinet slovakistiky
Ústav slavistických a východoevropských studií

Recenzent
Doc. PhDr. Rudolf Chmel, DrSc.

Kniha vychází s finanční podporou výzkumného záměru Ministerstva školství
0021620825 – Jazyk jako lidská činnost, její produkt a faktor

Vydala Univerzita Karlova v Praze – Filozofická fakulta
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

Náklad 240 výtisků

Úprava a tisk: Repro středisko UK MFF, Sokolovská 83, 186 75 Praha 8

© Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2006

© Ladislav Ballek, Nina Bosničová, Anna Divičanová, Miroslav Dudok, Markus Giger, Martin Hudymač, Pavel Hynčica, Emil Charous, Rudolf Chmel, Marek Junek, Kamil Kopecký, Michal Lukeš, Rafał Majerek, Halina Mieczkowska, Jozef Mlacek, Květoslava Musilová, Mira Nábělková, Slavomír Ondrejovič, Jana Pátková, Robert Pejša, Jana Pekarovičová, Ivo Pospíšil, Vladimír Skalský, Marián Sloboda, Miloslava Sokolová, Michal Stehlík, Jozef Štefánik, Martina Šulcková, Eva Tibenská, Oldřich Uličný

ISBN 80-7308-151-2

Obsah

Slovo na úvod (Mira Nábělková)	5
Výročné príhovory	
Ladislav Ballek	7
Rudolf Chmel	9
Michal Lukeš	11
Robert Pejša	
Ludvík Patera a konstituování oboru slovakistika na FF UK v Praze	13
Mira Nábělková	
Univerzitná slovakistika v českom prostredí (K desaťročiu existencie samostatného odboru na FF UK v Prahe)	18
Ivo Pospíšil	
Brněnská slovakistika – obecné a zvláštní	28
Anna Divičanová	
Z minulosti a prítomnosti slovakistiky v Maďarsku	37
Miroslav Dudok	
Slovakistika vo Vojvodine	42
Rafał Majerek – Halina Mieczkowska	
Polskie badania słowacystyczne – zarys problematyki	46
Miloslava Sokolová	
Slovenčina v Regensburgu	59
Eva Tibenská	
Slovakistika vo Viedni včera a dnes	66
Slavomír Ondrejovič	
Lingvistická slovakistika doma a v zahraničí	72
Jozef Mlacek	
Studia Academica Slovaca a ich súvislosti so slavistikou a slovakistikou na Karlovej univerzite	76
Jana Pekarovičová	
Slovenčina a čeština v akademickom kontexte	82
Vladimír Skalský	
Situácia slovenskej národnostnej menšiny v ČR	91

Marián Sloboda Užívání češtiny a slovenštiny u Slováků v Česku a jazykové postoje majority (ve výsledcích dotazníkového výzkumu)	102
Květoslava Musilová Slovenští vysokoškoláci v ČR (výsledky ankety 2005)	131
Oldřich Uličný Postoje českých vysokoškolských studentů ke slovenštině	142
Kamil Kopecký Začlenění slovenštiny do vyučovacích předmětů v českých základních školách	148
Jozef Štefánik Mimojazykové faktory a vyučovanie slovenského jazyka	156
Mira Nábělková <i>Více/viac čokolády...</i> K využitíu bivalentnosti v česko-slovenskom jazykovom kontexte	163
Markus Giger Typ <i>šel jest, šli sú</i> v slovenčine a češtine 16.–18. storočia	189
Nina Bosničová Nárečie mesta Skalice (k jazykovej situácii na slovensko-českom pomedzí)	202
Emil Charous Malá osobní překladatelská retrospektiva	226
Jana Pátková Metamorfózy hranice v Ballekově Južnej pošte	231
Martin Hudymač Čapkov „Foltýn“ ako polemika s romantizmom/romantikou?	247
Martina Šulcková Ediční činnost Bohuslava Tablice (Příspěvek k česko-slovenskému literárnímu kontextu a jeho dějinám)	257
Michal Stehlík Karol Salva – poslední list z Ameriky	303
Michal Lukeš Československo a maďarská iredenta	308
Marek Junek Anton Štefánek – zapomenutý osud	315
Pavel Hynčica Formování etnické identity občanů na severovýchodním Slovensku	332

Slovo na úvod

V októbri 2004 sa česká slovakistika pristavila pri 10. výročí založenia **univerzitého študijného odboru slovakistika v českom prostredí** – v roku 1994 sa založením Kabinetu slovakistiky ako pedagogicko-výskumného pracoviska Katedry slavistiky Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe po prvý raz v dejinách otvorila možnosť študovať v českom prostredí slovenskú literatúru, jazyk a históriu v rámci špecializovaného univerzitného študijného odboru. Medzinárodný seminár s bohatým zastúpením českých slovakistov a zahraničných hostí, venovaný výročiu, sa konal 26. októbra 2004 v Slovenskom inštitúte v Prahe. Vedomie významu univerzitne koncipovanej a zaštitovanej prípravy mladých slovakistov a existencie výskumného slovakistického pracoviska sa okrem početnosti auditória odrazilo aj v prítomnosti a úvodných slovách predstaviteľov Karlovej univerzity, vtedajšieho rektora Ivana Wilhelma a dekana FF UK Jaroslava Vaceka, ako aj ďalších reprezentantov kultúrneho a politického života – predsedu Českého senátu Petra Pitharta, veľvyslanca Slovenskej republiky Ladislava Balleka a Rudolfa Chmela v dvojjedinej úlohe ministra kultúry Slovenskej republiky a zakladateľa pražského Kabinetu slovakistiky. S „pamätníckymi slovami“ absolventa prvého ročníka slovakistického štúdia vystúpil generálny riaditeľ Národného múzea v Prahe Michal Lukeš.

Slávnostné úvodné prejavy pripravili atmosféru pracovného rokovania rozdeleného do viacerých blokov, v ktorých sa pozornosť sústreďovala nielen na vlastné konštituovanie slovakistiky ako samostatného odboru v českom univerzitnom prostredí (tri roky po pražskej bola v r. 1997 slovakistika ako študijný odbor založená aj na Masarykovej univerzite v Brne), ale aj na históriu a výsledky českej slovakistiky rozvíjanej v inom organizačnom rámci v predchádzajúcom období. Jej medzinárodný kontext prezentovali vystúpenia zamerané na otázky spolupráce slovakistických univerzitných centier v zahraničí so slovenskými akademickými a univerzitnými pracoviskami, kde špecifické postavenie zaujíma centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk Studia Academica Slovaca, a na porovnanie českej slovakistiky so stavom v ďalších krajinách (popri pražskej a brnianskej bola zastúpená aj budapeštianska, krakovská, viedenská, regensburská a novosadská/belehradská slovakistika). Samostatnou odbornou časťou programu bolo predstavenie čiastkových výsledkov vedecko-výskumnej činnosti pražských slovakistov, pedagógov, no najmä doktorandov, z oblasti literárnej vedy, histórie a lingvistiky.

Zborník, ktorý vychádza s istým časovým odstupom, zachytáva okrem časti úvodných prejavov väčšinu prednesených príspevkov, pričom jednotlivé bloky, predovšetkým štúdie na rozličné slovakistické témy, sú obohatené

o ďalšie texty, ktoré na výročnom podujatí neodznali. Publikácia svojou polytematickosťou predstavuje a zachytáva miesto súčasnej českej univerzitnej slovakistiky v širšom kontexte českej spoločnosti aj v medzinárodných vzťahoch, pripomenutím výročia uzatvára prvé desaťročie existencie odboru a súčasne otvára ďalšie obdobie, v ktorom sa pre pražskú slovakistiku rysujú aj isté zmeny. Konštituovanie Seminára stredoeurópskych štúdií v rámci Ústavu slavistických a východoeurópskych štúdií FF UK v r. 2006, akreditácia štruktúrovaného štúdia stredoeurópskych štúdií, účasť slovakistiky vo fakultnom lingvistickom výskumnom zámere a vo viacerých grantových projektoch ako aj v projekte Centra stredoeurópskeho vzdelávania predstavujú nový priestor na prípravu mladých slovakistov a na pokračujúci výskum rozličných oblastí česko-slovenských vzťahov.

Desiate výročie univerzitnej slovakistiky ako samostatného študijného odboru pripomenuli svojim čitateľom aj periodiká Čeština doma a vo svete (č. 3–4/2004, <http://ucjtk.ff.cuni.cz/publikace/34-04/index.htm>) a česko-slovenská revue Zrkadlenie/Zrcadlení (č. 2/2005, http://www.czsk.net/zrkadlenie/zima_2005/), kde boli publikované aj niektoré príspevky z podujatia, ktoré pre úplnosť znovu uvádzame v našom zborníku.

Mira Nábělková

Ladislav Ballek

Zo súdu lekára, filozofa a básnik P. Straussa, ako ma s ním zoznámil raz v Nitre, vysvitá, že opis a popis patria k najnižšiemu, príbuznosť so symbolikou k vyššiemu a súvis k tomu najvyššiemu stupňu ľudského poznania... Vo svojom príhovore volím to vyššie a najvyššie poznanie s vedomím, že priamo súvisia s duchom a láskou... – a duch a láska zasa neodmysliteľne so založením Kabinetu slovakistiky na pražskej Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej.

Vlani sme si na pražskej medzinárodnej konferencii pripomenuli 10. výročie rozdelenia ČSFR, predtým rovnaké výročie stretnutia českých a slovenských spisovateľov NELÚČENIE 2, teraz 10. výročie založenia Kabinetu slovakistiky, o pár mesiacov prejde desať rokov od vzniku Týždňa slovenského divadla v Prahe, medzinárodného... s určujúcou slovenskou účasťou v Zlíne, Dní slovenskej kultúry v Moravskej Třebovej, Českých Budějoviciach, Plzni, Mesiaca česko-slovenskej kultúrnej vzájomnosti, ktorý napríklad vlani ponúkol Čechom a Slovákom povýše sto kultúrnych podujatí, výročia STRETNUTÍ spisovateľov v Luhačoviciach, dvojtýždenníka MOSTY, Dní V. Čecha... A podobných jubileí pribúda a bude pribúdať, lebo slovenskej kultúre otvára brány čoraz viac českých a moravských miest... – už onedlho, ako som sa dopočul, vkročí napríklad aj do Tábora... A mne sa preto znova a znova žiada pripomenúť si jednu česko-slovenskú osobitosť a vyriečiť tu o nej aj svoj starší výrok, že ak takých Angličanov a Američanov za určitých okolností môže rozdeliť aj spoločný jazyk, Čechov a Slovákov zblíži ešte aj ich rozdelenie...

A tak akoby najmä ono povolalo do českého akademického života aj náš Kabinet a z pôd univerzitných ponúкло mu jednu z tých najslávnejších na kontinente. Prirodzene, nestalo sa tak len nejakým zázrakom. Za každým užitočným zakladateľským činom stojí význačnejšia osobnosť, jej vôľa a energia, a tu stála... – a ňou je, dobre vieme, Rudolf Chmel. O našom česko-slovenskom príbuzenstve, duchu, literatúre, kultúre vcelku, vie, môžem povedať, takmer všetko... – vyrastal pod Vysokými Tatrami, žije v Bratislave, ale narodil sa v Plzni... Pamätám si, že na naše NELÚČENIE 2 prišiel po rozhovore s vysokopostaveným politikom vtedajších čias, znepokojený, a povedal, že ale aj tak sa Československo ľudsky a kultúrne rozdeliť nedá... Spomenul som si na to NELÚČENIE aj počas povodní v roku 2002 v ČR a SR, keď som videl v jednej krčme na Záhorí ľudí prepínať televízor z českého programu na bratislavský, z ČTV na STV a naopak, a uvedomil si, že udalosti na brehoch Vltavy a Dunaja prežívajú navlas narovna... NELÚČENIE 2 Rudolf Chmel dodržal aj svojím dielom zakladateľským. A dodržali sme ho všetci, čo sme sa vtedy v Prahe zišli.

Po rokoch dodám, že pre nás, a akoby pre našu generáciu najmä, to príbuzensky a kultúrne už ani nebolo možné.

Kto rástol v obidvoch kultúrach a stal sa, takpovediac, produktom obidvoch, slovenskej aj českej, dožaduje sa ich doteraz, aj po desiatke rokov, a to v zmysle svojej najhlbšej prirodzenosti... A je tu aj to naše príbuzenstvo, najhlbšie na planéte... A príbuzenstvo je nám ľuďom aj nad každý zákon. Tu sa mi žiada ešte dodať, že ani zmiešaných česko-slovenských manželstiev sa v týchto časoch neuzatvára menej ako za nášho spoločného štátu...

K vzniku Kabinetu ponúklo sa veľa príčin, k jeho rozkvetu a pokračovaniu ich len pribúda a bude pribúdať... – má svoj hlboký zmysel a pre svoju existenciu práve takú istú príčinu.

Rudolf Chmel

Patrí k paradoxom česko-slovenských i slovensko-českých vzťahov, že ich skúmanie, rozvíjanie negarantovala nikdy oficiálna vzdelávacia či vedecká inštitúcia, hoci nemožno povedať, že by sa starostlivosť o ne vôbec nepestovala či už na univerzitách, náučných akademických pracoviskách alebo iných kultúrnych, často aj reprezentatívnych ustanovizniach. Oficializácia v jednej čiastkovej forme prišla však naozaj až po rozdelení Česko-Slovenskej Federatívnej Republiky v nenápadnej podobe Kabinetu slovakistiky pri Katedre slavistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej. Ako mi povedal po rozdelení Česko-Slovenska a následnom vzniku tohto kabinetu môj starý dobrý priateľ, ctiteľ Masaryka a českej kultúry vôbec, tento počin je, zatiaľ, jediný pozitívny dôsledok onoho rozdelenia. Od tých čias uplynulo pomaly dvanásť rokov a od vzniku kabinetu desať. Čo ako sú to okrúhle čísla, ešte stále predstavujú len veľmi mladistvé príčiny na jubilovanie, ktoré ani v jednom, ani v druhom prípade neoprávňujú k siahodlhým či nebudaj definitívnym záverom. Skôr ešte stále iba k spomienkovým úvahám, aj keď spomienky vraj nebývajú pre historikov celkom hodnoverným prameňom...

Pravdou však bude, že historický okamih rozdelenia Česko-Slovenska – ktorý sme u nás vonkoncom nevnímali balkánsky, ale stredoeurópsky – vyvolal na českej strane intenzívnejšiu potrebu či takmer povinnosť venovať sa síce štúdiu slovakistiky ako „cudzieho“ jazyka, literatúry, histórie, ale zároveň akoby uzatváral to, čo v Česku vždy existovalo, keď slovenské neznamenal cudzie, ibaže nemalo takúto inštitucionálnu bázu: český záujem o slovenský jazyk, literatúru, dejiny, české slovákofilstvo i český čechoslovakizmus, ale najmä seriózny vedecký záujem o výskumné aspekty slovakistiky a ich začlenenie nielen do tradičného česko-slovenského, ale aj širšieho slavistického a stredoeurópskeho kontextu.

Toto všetko mal na mysli docent Ludvík Patera, keď ma kedysi, podporovaný v tej myšlienke profesorom Tomčíkom, začal po návrate z mojej nedlhej, ale mimoriadne zaujímavej misie posledného česko-slovenského veľvyslanca v Maďarsku presviedčať o tom, že – keďže práve odchádzal do dôchodku – tento jeho projekt by som mal napĺňať a splňať práve ja. Keďže mu bola známa moja náklonnosť k jeho návrhu a myšlienke samej (že totiž vybudovať na filozofickej fakulte slovakistiku ako študijný odbor môže byť naozaj v tom čase rozkladu nielen činnosť skladobná, ale aj profesionálne zaujímavá a zmysluplná), nemusel ma až tak veľmi presviedčať, hoci už predtým som bol prisľúbil dekanovi Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, môjmu priateľovi Ivanovi Slimákovi, že sa pokúsím o čosi na tejto fakulte neuskutočniteľné(!),

totiž, že vybudujem na nej slovenskú hungaristiku, a tak som prebral vedenie Katedry maďarskej literatúry a jazyka. Pražská idea docenta Pateru, ktorú pretláča cez vedecké aj administratívne fakultné štruktúry bola však pre mňa príťažlivejšia a hoci som začas vykonával obidve funkcie naraz, napokon prevážila pražská slovakistika nad bratislavskou hungaristikou, navyše podopretá ešte čiastočným úväzkom v pôvodne materskom Ústave slovenskej literatúry SAV. Náš kabinet predstavoval od začiatku, myslím si, dobre sformované docentské pracovisko (internisti Oľga Schulzová, Ján Mlynárik, externisti Zdeněk Urban, Vilém Prečan, Jan Rychlík) a aj viacerí naši poslucháči, som o tom presvedčený, rezonovali na našu výuku nadštandardnejšie, čo pedagóga vždy poteší.

Náš trochu areálovo pojatý odbor mal aj preto často diskusný charakter, snažili sme sa ho „roztláčať“, ja napríklad aj stredoeurópskym seminárom, kurzom slovensko-českým a slovensko-maďarským, a aj dnes sa mi vidí, že sa nám možno podarilo i to, čo na Slovensku, žiaľ, nie. Že totiž mnohí študenti slovakistiky sa – či už zásluhou letných škôl alebo pokračujúcim riadnym štúdiom – dostali aj k maďarčine a hungaristike, čo je pre štúdium slovenskej histórie aj literatúry vec dosť dôležitá. Práve toto rozširovanie štúdia o stredoeurópsky rozmer, nazdávam sa, predstavuje jedno z našich „pražských“ špecifik.

Pražská slovakistika mala to šťastie, že vznikala v tom roku 1994, v ktorom síce ešte doznievali psychologické relikty „rozvodu“, v pomerne žičlivom prostredí filozofickej fakulty, v ktorom akoby nikto nepochyboval o jej istom výnimočnom postavení, danom aj štatútom Kabinetu, hoci do istej miery virtuálneho, ale predsa len garantujúceho určitú autonómiu. Počiatočný tlak, ktorý vo fakultnom prostredí uskutočňoval „domáci“ docent Ludvík Patera, odštartoval kontinuálnu prácu, ktorá má dnes zaručenú perspektívu. Viacerí naši absolventi doktorského štúdia už preberajú štafetový kolík a sú zábezpeku pokračovania v započatom diele.

Podnet, ktorý prišiel kedysi roku 1993 rozdelením federatívneho Česko-Slovenska, tak roku 1994 padol, len zdanlivo paradoxne, na úrodnú pôdu filozofickej fakulty. Za jedno desaťročie v nej vzkĺčila slovakistika, študijný odbor, ktorý svojou existenciou, ale vari najmä budúcnosťou dokazuje, už možno ani nie paradoxne, že aj z rozkladného podnetu môže vzniknúť skladobný účinok s pozitívnym vkladom vzdelávacím, vedeckým aj spoločenským.

Michal Lukeš

Je tomu právě deset let, co do prvního ročníku nově otevřeného oboru slovakistika nastoupilo šest studentů. Pět studentů a jedna studentka. Pět kombinací s historií, jedna se srbštinou. Většina z těchto prváků se ke studiu slovakistiky dostala vlastně náhodou. Před deseti lety, zhruba touto dobou, jsme tedy bloudivili po chodbách Filozofické fakulty, orientovali se v rozvrhu a jednotlivých předmětech, a především zjišťovali, co to vlastně slovakistika vůbec je. Říkám „my“, protože jsem měl to štěstí být členem této malé skupinky jistých studentů pionýrů. Orientovali jsme se nejen v oboru, který jsme začínali studovat, ale i v lidech, kteří na slovakistice vyučovali a kteří ji vlastně založili. Brzy jsme zjistili, že jsme své vzdělání svěřili skupince výborných pedagogů, odborníků, vědců a osobností.

Elegantní pán, vždy tak trochu nad věcí, se ukázal být docentem Rudolfem Chmelem, dnešním ministrem kultury SR, tehdy prvním vedoucím Kabinetu slovakistiky, jedním z nejvýznamnějších slovenských literárních vědců, bývalým ředitelem Ústavu slovenské literatury SAV, který právě ukončil svou misi jako československý a slovenský velvyslanec v Maďarsku. Na první pohled poněkud přísný pán byl dnes již zesnulý docent Ludvík Patera, jeden z nejvýznamnějších českých odborníků na slovenskou literaturu a emeritní ředitel katedry českých a slovenských dějin FF UK. Brzy jsme zjistili, že vůbec není přísný, naopak velice laskavý, spravedlivý a zásadový. Že právě on svým nadšením a nesporným organizačním talentem dokázal po rozpadu Československa myšlenku slovakistiky jako univerzitního oboru prosadit a uvést v život. Dalšími vyučujícími pak byli filoložka docentka Olga Schulzová a známí historici a odborníci na slovenské dějiny docent Zdeněk Urban a docent Ján Mlynárik. Sbor vyučujících se pak postupně rozrostl o externisty, historiky profesora Jana Rychlíka, docenta Viléma Prečana a dnes již též zesnulého bohemistu profesora Alexandra Sticha.

Šest prváků se tak náhle a bez varování ocitlo ve velice elitním klubu zajímavých osobností. Osobností natolik moudrých, že nás během malé chvílky dokázali pro věc slovakistiky nadchnout. Semináře a předměty se staly místy diskusí a komunikace. Nechodili jsme pouze na výuku, chodili jsme se na naši alma mater skutečně učit a mnohdy nejen slovenské reálie. Dostali jsme šanci nejen pasivně přijímat, ale být součástí utváření slovakistiky jako studijního oboru. Dostali jsme šanci tento obor profilovat. Větší motivaci do studia jsme myslím ani nemohli dostat, a pro mne je velikou ctí a štěstím, že mohu být (po mém kolegovi a příteli Michalu Stehlíkovi) historicky druhým absolventem slovakistiky na FF UK. Jsem moc rád, že zde v úvodu této konference mohu

podat toto téměř již pamětnické svědectví, poděkovat našim učitelům a věnovat vzpomínku i těm, kteří již nejsou mezi námi.

Česká slovakistika se za deset let vyvinula v řádný studijní obor a myslím, že i v odbornou disciplínu se všemi pozitivy i negativy, které její fungování přináší. Rád bych jí na tomto místě popřál, aby i nadále byla nedílnou součástí studia na FF UK, příspěvkem ke studiu česko-slovenských dějin a vztahů, a především, aby i nadále dokázala zaujmout a ovlivnit své studenty tak, jak dokázala nás před deseti lety.

Ludvík Patera a konstituování oboru slovakistika na FF UK v Praze

Robert Pejša (Praha)

Konstituování samostatného oboru slovakistika na FF UK v Praze v letech 1992 až 1994 provázely od počátku zvláštní protiklady. První z nich, který významně ovlivňoval nejen celkové společenské klima ve společnosti, ale i pokusy o založení samostatného slovakistického centra v českém univerzitním prostředí, si ještě celkem dobře pamatujeme. Příležitost k založení samostatného slovakistického pracoviště, které nevzniklo za celou dobu existence společného česko-slovenského státu, se paradoxně naskytl v době, která takovémuto projektu nebyla, zejména po stránce společensko-politické, vůbec nakloněna. Jistě si všichni pamatujeme atmosféru provázející proces rozpadu společného státu Čechů a Slováků. Byla to doba, která v oblasti česko-slovenského vztahu byla více než vládou rozumu poznamenaná zjitřenými emocemi, jež způsobovaly, že vědomí společných úspěchů v historii česko-slovenského soužití se účelově zkreslovalo prostými a jen s ohledem na mocenské cíle motivovanými argumenty. Dovolím si vypůjčit slova, kterými toto období charakterizoval významný slovenský slovakista a bohemista, ale především vzácný člověk Miloš Tomčík – adresoval je v březnu 1992 svému příteli, slovakistovi Ludvíku Paterovi: *vstupujeme do veľmi zložitej situácie v existencii ČSFR. Sme mnohí veľmi znepokojení z toho, čo sa deje. Politické strany postupujú bezohľadne a nedbajú nič na želanie ľudí. Tak sa zdá, že to smeruje k pomerne rýchlemu rozpadu spoločného štátu. Bude to zlé pre obidve strany a perspektívy sú priam hroživé. Kto vie, čo sa môže v nacionalisticky sa drobiacej Európe prihodiť aj u nás.* Je jistě paradoxem, že právě v takto emocionálně vzrušené atmosféře dochází k rozhodujícímu posunu na cestě k založení prvního samostatného českého slovakistického centra.

Prvním krokem na této nejisté cestě, který se symbolicky uskutečnil jen týden před poslední společnou česko-slovenskou „oslavou“ vzniku společného státu Čechů a Slováků v roce 1918, tedy před 74. výročím založení společného státu, bylo předložení oficiálního návrhu na konstituování samostatného oboru slovakistika a jeho začlenění do struktury studijních oborů na Filozofické fakultě UK v Praze. Stalo se tak 20. října 1992, kdy docent Ludvík Patera, autor projektu a v té době i vedoucí katedry české a slovenské literatury na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, seznámil se svým záměrem vedení Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Ve svém zdůvodnění návrhu na rozšířenou možnost studia slovakistiky na FF UK v Praze Ludvík Patera zdůrazňoval: *k předložení tohoto návrhu mne nevedou vnější skutečnosti poli-*

tických sporů o státoprávní uspořádání atp., ani jiné vnější emocionální ohledy, ale jen charakter slovakistiky jako vědního oboru a zájem fakulty jako univerzitního pracoviště s ambicemi pěstovat základní obory humanitních věd. Současné politické poměry v ČSFR otázku slovakistiky jako samostatného studijního oboru na FF UK v Praze jen aktualizují. Demokratický ráz naší polistopadové společnosti nám ovšem umožňuje tuto otázku racionálně zvažovat na vědeckém základě a v tomto smyslu, bez vnějších tlaků (které znemožnily realizovat tuto myšlenku koncem 60. let) tento studijní obor na fakultě zavést. Nejen z historie, ale i ze zkušeností poválečných generací víme, že jedině takovýto přístup je pro společnost i pro rozvoj vědních oborů prospěšný...

Myšlenka založení a rozvoje samostatného oboru slovakistika ideově navazovala na začátku 90. let na pokusy, které byly v tomto směru vyvíjeny již v 60. letech. V této době se jednalo především o rozvoj literárněvědné slovakistiky, a to zejména rozšířením výuky slovenské literatury v rámci katedry české a slovenské literatury pod vedením takových osobností literární vědy, jakými byli například František Buriánek, Felix Vodička. Pod jejich vedením toto pracoviště navazovalo na činnost, kterou v průběhu 50.–60. let vyvíjel například pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV Karol Rosenbaum, Cyril Kraus (na rozhraní 50.–60. let) a především Miloš Tomčík (od r. 1963 vyjmenovaný za řádného profesora slovenské literatury na katedře české a slovenské literatury), jehož českým partnerem, spolupracovníkem a především přítelem se v této době pro oblast výzkumu a výuky slovenské literatury stal na půdě katedry české a slovenské literatury FF UK v Praze Ludvík Patera. Domnívám se, že nic nemůže charakterizovat vztah Ludvíka Pateru k slovenské literatuře a v širších souvislostech k celé slovenské kultuře více než jeho slova o ní: *vycházím z poznání, které jsem si osvojil a jež se mi stále potvrzuje, že slovenská literatura je nejen osobitý celek národní, ale i celek esteticky svébytný, že jeho neoddelitelnou součástí je trvalé úsilí o tvořivé vyrovnávání se s uměleckými podněty světových literatur.*

Intenzivní spolupráce mezi Ludvíkem Paterou a Milošem Tomčíkem při výuce slovenské literatury pro studenty bohemistiky na FF UK v Praze pokračovala až takřka do poloviny 70. let, do doby odchodu Miloše Tomčíka do zahraničí (Bordeaux). Ačkoli to bylo z hlediska politické situace období obtížné, Miloš Tomčík si na tuto spolupráci s Ludvíkem Paterou v jejich vzájemné korespondenci zavzpomínal: *hoci spomienky na 70. roky sú neraz trpké, rád si spomínam na náš slovakistický dvojzáprah. Azda to prinieslo dobré výsledky aj medzi študentmi.*

Vzájemná podpora obou vzpomínaných osobností české a slovenské literární vědy, Ludvíka Pateru a Miloše Tomčíka, nadále pokračovala, jak je možné vyčíst z jejich vzájemné korespondence v celém období 90. let, ať se již jednalo o problematiku související s připravovaným projektem konstituování samo-

statné slovakistiky na FF UK v Praze a z toho vyplývajících vzájemných (zejména korespondenčních) konzultací týkajících se případného personálního zabezpečení tohoto oboru, ale pokračovala i na poli odborném (spolupráce při propagaci slovenské literatury, např. mnoha příspěvky v příloze Elán, která se od roku 1998 stala součástí časopisu Listy).

V souvislosti s konstituováním nového studijního a vědeckého oboru nešlo jen o vnější souvislosti jeho případného vzniku v rámci Filozofické fakulty UK, ale, což si Ludvík Patera uvědomoval, jednalo se především o vhodné stanovení studijní koncepce tohoto oboru. V prvotním stadiu navrhuje tři verze studijní koncepce:

1. **slovakistika v tradičním pojetí (literárně-jazykovědná koncepce),**
2. **slovakistika v komparativním pojetí (např. s jazykovou a literární slavistikou),**
3. **slovakistika jako mezioborové studium v integračním pojetí výuky slovenského jazyka, literatury, historie, dějin umění, folkloru.**

Od počátku byla preferována verze číslo 3 – **slovakistika jako mezioborové studium**, a to především s ohledem na specifčnost studia tohoto oboru v českém prostředí. Dalším významným a nakonec i rozhodujícím argumentem bylo, aby studijní program české slovakistiky nekopíroval obdobnou formu studia na slovenských filozofických fakultách. Tento argument byl zdůrazňován zejména ze strany slovenských univerzitních pracovišť.

Předloženým návrhem byl proces konstituování samostatného oboru teprve na počátku své cesty k samotné realizaci. V podmínkách útlumu česko-slovenské spolupráce a pod mučivou tíhou vědomí pomalu se rozpadávajícího státu byla činnost předkladatele návrhu Ludvíka Pateru přímo obdivuhodná. Pozornost si zaslouží i ohlas, jaký tento projekt vzbudil na slovenských univerzitních pracovištích, která byla v této věci docentem Paterou požádána o posouzení jeho záměru etablovat samostatnou slovakistiku v českém univerzitním prostředí jako samostatný obor. Dovolím si odcitovat jedno, ale pro tuto věc příznačné vyjádření vedoucího Katedry slovenského jazyka a literatury FF v Prešově doc. Imricha Vaška, který na konci roku 1992 v reakci na předložený záměr Ludvíka Pateru uváděl: *vrela vítame Váš návrh na otvorenie samostatného odboru slovakistiky na FF UK v Prahe, ... ste jedným z mála povolaných na prípravu takého návrhu, ... Vaša iniciatíva je inšpiratívna aj pre nás, lebo aj na Slovensku absentuje štúdium bohemistiky ako samostatného odboru. Z reakcií prišlých ze slovenského univerzitného prostredia jednoznačne vyplývalo, že najlepším riešením pro stanovení koncepce tohoto oboru bude etablovat slovakistiku jako *medzioborové štúdium v integračnom poňatí slovenského jazyka, literatúry, histórie, dejín umenia, a to predovšetkým preto, že takto chápaný študijný odbor slovakistiky sa opiera o komplexné poznanie všetkých závažných reálií i osobitostí, ktorými sa Slováci líšia od Čechov ako najbližšieho slovanského**

národa. Oslovená slovenská univerzitní pracoviště ochotně poskytla své studijní programy, které se následně staly základem pro úvahy o stanovení a vypracování předběžného studijního programu předpokládané samostatné slovakistiky na FF UK v Praze. Ze slovenské strany se do popředí dostával argument, že je potřeba vyškolit profesionální slovakisty na české straně a bohemisty na slovenské straně, s jejichž perspektivním uplatněním se musí počítat do budoucna za situace existence již dvou samostatných států.

Na počátku roku 1993, již za existence dvou samostatných států, se na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy rozběhl proces schvalování návrhu na etablování samostatného oboru slovakistika. Lze říci, že vedení Filozofické fakulty na čele s tehdejší děkanem J. Homolkou a proděkankou Zdenou Palkovou bylo návrhu Ludvíka Patery nakloněno, což se odrazilo při prvních jednáních v lednu 1993. Na jednání, které bylo 19. 1. 1993 svoláno Oldřichem Uličným, vedoucím katedry českého a slovenského jazyka, se projednávaly zásadní body týkající se a) otázky vybudování vědního oboru slovakistika na FF UK v Praze, b) otázky otevření studijního oboru slovakistika. Význam tohoto jednání, věnujícího se pouze problematice konstituování samostatného oboru slovakistika, spočíval v tom, že bylo ze strany vedení Filozofické fakulty UK, Akademického senátu FF UK, katedry českého a slovenského jazyka, katedry českých a slovenských dějin, katedry slavistiky a zástupcem Slovanského ústavu oficiálně deklarováno, že *bude zřízeno samostatné pracoviště slovakistiky jako oddělení Slovanského ústavu*, které zahájí činnost k 31. 10. 1993 a bude připravovat podmínky pro případné otevření studijního oboru.

Ačkoli předkladatel návrhu Ludvík Patera již k 1. září 1993 odcházel na zasloužený odpočinek do důchodu, nepolevoval v úsilí dotáhnout projekt konstituování samostatného oboru slovakistiky do úspěšného konce, a to ještě před svým definitivním odchodem z Filozofické fakulty. V průběhu roku 1993 bylo nakonec ze strany vedení katedry slavistiky rozhodnuto, že v rámci tohoto pracoviště bude existovat Kabinet slovakistiky. Ludvík Patera v dopise z 31. prosince 1993 žádal vedoucího katedry Luboše Řeháčka, aby se k realizaci tohoto záměru přikročilo co nejdříve, aby bylo možné v co nejkratším termínu zajistit vhodné personální složení tohoto nového pracoviště. Docent Patera již s předstihem konzultoval případné personální obsazení tohoto nově vznikajícího pracoviště, přičemž dospěl k závěru, že (dopis děkanovi FF UK z března 1993) *budeme-li trvat na tom, že slovakistika musí být obsazena vědecky kvalifikovanými silami, a této ambice bychom se neměli vzdát, pak pro zajištění slovenské literatury nám nezbývá než jednat s odborníky ze Slovenska, protože v České republice slovakisté nejsou...*

Ve fázi hledání vhodného personálního zajištění Kabinetu slovakistiky již v březnu 1993 psal Ludvík Patera děkanovi FF UK v Praze o seriózním zájmu ze strany bývalého československého, ačkoli tehdy „ještě“ slovenského velvyslance

v Maďarsku Rudolfa Chmela, jehož případný příchod na Filozofickou fakultu do vedení nově konstituovaného Kabinetu slovakistiky se setkával v kruhu přátel a pomyslných „poradců“ Ludvíka Pateru (především Miloše Tomčíka) s jednoznačnou podporou. V „zasvěcených kruzích“ byla oceňována nejen Chmelova odbornost a přehled v literární oblasti a společenském dění, ale vysoce byly oceňovány jeho, pro nově etablovaný obor tak potřebné, schopnosti koncepční a organizační.

I přes administrativně-organizační problémy doprovázející vznik tohoto celkem nového oboru ve struktuře studijních programů Filozofické fakulty UK se nově etablované akademické pracoviště (Kabinet slovakistiky) pod vedením docenta Rudolfa Chmela brzy dočkalo i svých prvních posluchačů. V dopise z 19. července 1994 psal Ludvík Patera svému příteli Miloši Tomčíkovi, že Kabinet slovakistiky přijal prvních šest posluchačů, a celkem na závěr s uspokojením konstatoval: *Tak tedy v září, resp. říjnu začne nová etapa slovakistiky na FF UK!*

Je tomu tedy deset let, kdy se nám studentům v Praze otevřely brány slovakistiky a tím, jak poznamenal Ludvík Patera, *především nové možnosti studia*. Rád bych na závěr tohoto svého příspěvku za nás absolventy i současné studenty oboru slovakistika aspoň symbolicky poděkoval za tuto příležitost. Zároveň si však náš dík zaslouží i další pedagogové, kteří společně s docentem Ludvíkem Paterou věnovali své znalosti, čas a energii nám budoucím slovakistům.

The Constitution of the Cabinet for Slovak Studies at the Faculty of Arts, Charles University (1992–1994)

Summary

At the time of the process of the separation of the Czechoslovak republic the concrete idea of establishing the Cabinet of Slovak studies, as an individual standing and working compartment within the structure of the Institute of Slavonic Studies, arose within the academic authorities at the Faculty of arts (namely by doc. Ludvík Patera, doc. Alexandr Stich, doc. Rudolf Chmel, doc. Olga Schulzová, doc. Zdeněk Urban).

That was a really contemporary paradox and on the other hand a symbolical situation, that the constitution of such a university compartment was undertaken in such “dramatic” time. Over the years of the existence of the Faculty of Arts that was the first attempt to establish a specified working place, where students and scientific experts would draw their attention to the education and exploration of Slovak literary, linguistic as well as historical specifics. The article reflects, on the basis of Ludvík Patera’s personal archive, the beginning period of the constitution (1992–1994), which is closely related to the personality of doc. Ludvík Patera, who was a factual and intellectual founder of this university institution at the Faculty of Arts of Charles University in Prague.

Univerzitná slovakistika v českom prostredí (K desaťročiu existencie samostatného odboru na FF UK v Prahe)

Mira Nábělková (Praha – Bratislava)

Z predhistórie

V r. 1935 napísal Ľudovít Novák vo svojich Jazykovedných glosách k československej otázke: *...Praha, ktorá sa rada pokladá honosne za Mekku slavistiky, [...] nemá doteraz ani čo len jedinú, hoci spoločnú, katedru pre reč a literatúru slovenskú!* A pokračoval: *Mohlo by sa ľahko stať, že slovenská katedra uskutočnila by sa časove skôr na niektorej univerzite americkej ako u nás, čo by tiež nemohlo slúžiť k dobrému menu nášho štátu* (Novák, 1935, s. 335). Hoci sa otázka českej slovakistiky, aj s takouto apelatívnou dikciou, nastoľovala pred predsa len dávny časom, ako samostatný univerzitný odbor bola na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity konštituovaná až po rozdelení spoločného štátu, v roku 1994. Patrí teda k špecifikám vzájomných česko-slovenských vzťahov, že v čase existencie spoločného štátu v českom prostredí vlastné slovakistické centrá, ktoré by sa boli zameriavali na vysokoškolskú prípravu slovakistov pre rozličné oblasti výskumu a praxe (podobne ako bohemistické na Slovensku), neboli.

Neznamená to však, že by slovakistická problematika v študijných univerzitných programoch a výskumných plánoch nebola mala svoje miesto. Isté jej penzum (podľa toku času v meniacich sa podobách) tvorilo integrálnu súčasť prípravy bohemistov, ale aj historikov a slavistov – svedčia o tom aj „historické“ názvy pracovísk na FF UK (katedra českého a slovenského jazyka, katedra českej a slovenskej literatúry, katedra československých dejín), prebiehajúce kurzy dokumentované v študijných programoch jednotlivých rokov, prítomnosť významných slovakistov v radoch pedagógov a publikované výsledky ich výskumov orientovaných na rozličné sféry česko-slovenských vzťahov, a napokon aj vypracúvanie diplomových a postgraduálnych prác na slovenské a česko-slovenské témy (podrobný prehľad o zastúpení slovenskej problematiky na rozličných fakultných pracoviskách od 19. storočia ponúka publikácia *Příspěvky k dějinám slovakistiky na FF UK*, 1998).

Z osobitosti česko-slovenského kontextu tak vyplývala prítomnosť slovenského jazyka, literatúry a histórie v širšej príprave študentov jednotlivých odborov, najmä bohemistov, tu sa rozvíjal aj slovakistický výskum – v danom pojatí však predsa nešlo o samostatne fungujúcu slovakistiku, ktorá by aj ako samostatný študijný odbor bola v českom prostredí a pre české prostredie pri-

pravovala špecialistov slovakistov. Možnosť študovať slovakistiku ako odbor mal Čech na slovenských vysokých školách...

Prelom

Predstavy o potrebe konštituovania českej slovakistiky, o vytvorení univerzitného priestoru, v ktorom by slovakistická problematika nebola doplnkom, ale priamym predmetom študijného a výskumného sústredu, sa prirodzene objavili až po rozdelení spoločného štátu. V postupnosti krokov – po viacerých predchádzajúcich nerealizovaných ideách – na začiatku 70. rokov z iniciatívy Zdeňka Urbana, Viery Budovičovej, Aloisa Jedličku, Miloša Tomčíka a Ludvíka Pateru na FF UK vzniklo a prechodne existovalo Medziodborové stredisko slovakistiky, v ktorom sa zbíhali výskumné slovakistické zámery z viacerých existujúcich odborov – pedagogickým pracoviskom ešte nebolo. Reálneho úspechu sa potom dožila koncepcia slovakistiky ako samostatného študijného odboru vypracovaná v rokoch 1990–1993 vedúcim katedry českej a slovenskej literatúry Ludvíkom Paterom. V širšom medzinárodnom pléne predstavil túto otázku Alexander Stich, keď na slavistickom kongrese v Bratislave v r. 1993 pri okrúhlym stole o česko-slovenských vzťahoch hovoril o tom, že – vtedy čerstvé – rozdelenie spoločného štátu by malo v nových súvislostiach konečne viesť k vzniku českej slovakistiky a na Slovensku bohemistiky ako samostatných študijných a výskumných odborov. Daný čas, v ktorom sa české a slovenské spoločenstvo ukladalo do zmenených vzťahov, už pre budúcu českú slovakistiku pripravoval nové (novo uvedomované aj novo sa rodiace) úlohy.

Zrod

Na Filozofickej fakulte UK v Prahe bola slovakistika otvorená v r. 1994 ako päťročné magisterské štúdium. Špecifikum slovakistiky vyplývajúce z osobitosti minulých aj súčasných česko-slovenských jazykových, literárnych a historicko-politických vzťahov sa odrazilo organizačne v konštituovaní Kabinetu slovakistiky pri Katedre slavistiky – a koncepcne v jej budovaní ako nie čisto filologického, ale „trojzložkového odboru“ (jazyk, literatúra, história). Absolvent takto koncipovaného pražského slovakistického štúdia mal a má byť primárne filologicky, no aj širšie pripravený odborník na Slovensko v česko-slovenských a európskych súvislostiach. K učiteľom slovakistických disciplín Kabinetu pod vedením Rudolfa Chmela patrili postupne Oľga Schulzová, Ján Mlynárik, z iných fakultných pracovísk Ludvík Patera, Zdeněk Urban, Alexander Stich, Jan Rychlík. Jazykovedné disciplíny v r. 1999, v doterajšom „polčase“, od Oľgy Schulzovej prevzala Mira Nábělková. V súčasnosti je Kabinet slovakistiky integrovanou zložkou Ústavu slavistických a východoevropských štúdií FF UK, čo odráža skutočnosť, že do „kompletnej českej slavistiky“ slovakistika

patrí. Rozvíjanie odboru ako komplexného areálového štúdia s orientáciou na prípravu expertov na česko-slovenské vzťahy v širokých súvislostiach prináša (podobne ako pri jeho zrode) aj ďalšie možnosti zvažovania koncepcie rozvoja integrovaného medziodborového výskumno-pedagogického pracoviska.

Študenti a štúdium

S trochou poetickej licencie možno slovakistiku predstaviť ako kvapku, v ktorej sa všeobecná teoretická filologická, historická a iná príprava koncentruje v slovakistickom materiáli. O štúdium slovakistiky, ponúkanú „sumu poznatkov“ a súvisiace témy, problémy, otázky, v českom prostredí záujem existuje. Keďže ide o „malý odbor“, predpokladá sa formovanie ročníkov s približne 10 študentmi, je to však len orientačný počet (v r. 2004 nastupuje do prvého ročníka 11 študentov, v minulých rokoch ich bolo menej). Motivácie prichádzajúcich študentov sú rozličné – časť z nich má už zreteľne formulované svoje budúce pracovné ciele v rozličných sférach česko-slovenskej spolupráce, iných privádza záujem o prehĺbenie poznania „slovenského“, s tým, že rozdelenie spoločného štátu obmedzilo príležitosti a možnosti hlbšieho kontaktu so životom susediaceho blízkeho spoločenstva. Časť študentov pochádza z česko-slovenských rodín alebo zo slovenských rodín žijúcich v českom prostredí – podiel takýchto (čiastočne) bikultúrnych a aktívne bilingválnych slovakistov sa zrejme aj v budúcnosti zachová, pričom ich pozícia v rámci odboru je špecifická tým, že svojím spôsobom predstavujú zlúčenie subjektu a istej vzorky objektu v rámci výskumných záujmov orientovaných na túto sféru česko-slovenských vzťahov. (Pritom v situácii, keď sa slovenská menšina v ČR s istým „nemenšinovým“ správaním nedožaduje základného a stredného slovenského školstva, má v tomto smere univerzitná slovakistika zvláštne postavenie.) Osobitnú skupinu predstavujú slovenskí študenti, ktorí si slovakistiku volia ako druhý odbor k tomu, za čím primárne do Prahy prišli (koreanistika, sinológia a pod.). Pravda, vstupné motivácie často vystriedajú iné, tak ako aj na iných odboroch treba počítať v priebehu štúdia s profiláciou osobných záujmov.

Pražská slovakistika má dnes 19 absolventov dvojodborového aj jednodborového štúdia. Nie je bezvýznamné, že z tematicky a spracovaním zaujímavých diplomových prác obhájených na slovakistike získala v r. 2003 práca (súčasnej doktorandky) Štěpánky Liteckej o frazeológii v Kamaldulskom slovníku, významnom lexikografickom diele predkodifikačného obdobia slovenčiny, Bolzanovu cenu. Pri príprave študentov sa nedá presne vedieť, kde, ako a koľkí z nich sa v budúcnosti uplatnia ako aktívni a „praktikujúci“ slovakisti, profil absolventa popri výskumnej a pedagogickej slovakistickej práci predpokladá ich pôsobenie v štátnych službách, diplomacii, v médiách a nakladateľstvách, ako prekladateľov rozličných administratívnych, odborných aj umeleckých textov či v oblasti cestovného ruchu a obchodu, v rozmanitých sférach kontinuujú-

cich a novo formovaných česko-slovenských vzťahov. Z doterajších absolventov sa niektorí svojim učiteľom stratili z očí a o ich pracovnom zaradení v českom prostredí veľa nevieme, iní sa naopak našli na veľmi viditeľných miestach – absolventom slovakistiky (spolu s históriou) je napr. riaditeľ Národného múzea v Prahe Michal Lukeš, pričom v tejto inštitúcii zo slovakistov nie je sám. Do akej miery sa slovakistický „background“ na aktuálnych postoch absolventov prejavuje a bude prejavovať, je otvorená otázka, Michal Lukeš a Michal Stehlík však ani priame spojenie so slovakistikou neprerušili, keďže tu pôsobia ďalej ako externí učitelia historických kurzov. Po skončení magisterského štúdia viacerí absolventi nastúpili na postgraduálne štúdium – v súčasnosti je na slovakistike 12 doktorandov, ktorí pracujú na aktuálnych literárnych, kultúrno-historicko-literárnych, historických a jazykovedných výskumných témach.

Súčasná slovakistika zdieľa s inými malými odbormi isté špecifiká. Hoci ide o „normálny komplexný“ študijný odbor, pedagogické obsadenie je výrazne limitované (na dvoch funkčných postoch sú v súčasnosti 3 interní učitelia: Rudolf Chmel, Mira Nábělková a Martina Šulcková; v porovnaní s inými filologickými disciplínami chýba slovakistike funkčný post lektora). Takmer všetky odborné predmety „tretín“ odboru, napr. skoro všetky lingvistické disciplíny tak učí jeden učiteľ, do výučby sa však postupne zapájajú aj absolventi pokračujúci v doktorandskom štúdiu. Pravda, na širšej príprave študentov sa podieľajú aj prednášatelia z histórie, slavistiky a bohemistiky a iných odborov, pozývajú sa hosťujúci prednášatelia zo Slovenska. Na báze porovnania s domácou bohemistikou či so slovakistikou na Slovensku sa niekomu môže znova vynoriť otázka, či nemá predsa budúci český slovakista radšej študovať slovakistiku ako rozvinutý študijný odbor na Slovensku a či má vôbec existovať také rozličným spôsobom limitované slovakistické pracovisko. Odpoveď na túto otázku je však celkom zrejma.

Český študent slovakistiky by iste mal aspoň časť štúdia stráviť v slovenskom prostredí, mal by absolvovať letné školy Studia Academica Slovaca (túto možnosť naši študenti každoročne využívajú), no jeho študijná príprava na českej univerzite je v princípe iná ako príprava slovakistov na Slovensku, a to aj dôrazom na rozličné otázky histórie a súčasnosti česko-slovenských vzťahov, problematiku česko-slovenského literárneho kontextu, v jazykovej sfére aj na kontrastívne stránky jednotlivých rovín obidvoch jazykových systémov, funkčnej stratifikácie jazykov a širokú problematiku ich fungovania v kontakte. Aj v rámci študentských prác sú a budú vedení smerom k poznávaniu a opisu týchto jednotlivých stránok. Kabinet slovakistiky má nezastupiteľnú funkciu špecializovaného slovakistického pracoviska. Okrem prípravy vlastných študentov je konzultačným pracoviskom aj pre študentov iných odborov – na konzultácie rozličného typu prichádzajú tí neslovakisti, ktorí sa z rozličných dôvodov vo svojich postupových či záverečných prácach rozhodli venovať

otázkam slovenčiny, resp. česko-slovenských jazykových a literárnych vzťahov. Niektoré slovakistické kurzy popri domácich slovakistoch i neslovakistoch absolvujú aj zahraniční študenti slavisti a uchádzajú sa o ne aj študenti nefilologických odborov, zahraniční študenti na stáži, orientujúci sa v rámci svojej špecializácie na problematiku českého či širšie česko-slovenského minulého a súčasného kultúrno-spoločensko-politického kontextu. Slovakistika v minulých rokoch poskytovala kurzy slovenskej literatúry pre študentov bohemistiky a prirodzene ponúka slovenčinu aj ako jeden z voliteľných jazykov pre študentov slavistiky. Spomedzi plodov medziodborových kontaktov (prospešných pre obidve strany) spomeniem aspoň priekopnícku diplomovú prácu študentky odboru čeština pre cudzincov Tamary Ivaňovej *Cizinka S. Česko-slovenská dvojjazyčná komunikace* z r. 2002, ktorá otvorila výskum autentickej česko-slovenskej komunikácie v (hlavne) študentskom prostredí a viaceré práce Mariána Slobodu, súčasného doktoranda Ústavu lingvistiky a ugrofinistiky FF UK, orientované na výskum česko-slovenskej komunikácie v rodinnom prostredí aj širšie videných česko-slovenských jazykových vzťahov.

Ešte čosi

K pozoruhodnostiam súčasnej pražskej slovakistiky patrí, že po viacročnom pôsobení vo vedení Kabinetu slovakistiky prijal Rudolf Chmel post ministra kultúry Slovenskej republiky, pričom však neprerušil kontakt ani so „svojím dieťaťom“ – stále cítiť jeho prítomnosť pri rozhodovaní o otázkach života Kabinetu, ďalej vedie svojich diplomantov a doktorandov a podľa možností (a iste aj v záujme osobnej psychohygieny), v spolupráci s asistentmi – doktorandmi, aj svoje kurzy. Študenti tak majú jedinečnú možnosť na prednáškach zo slovenskej literatúry, dejín slovenského literárnokritického myslenia či na špecializovaných seminároch o česko-slovenskom a stredoeurópskom kultúrnohistorickom kontexte prijímať poznatky, inšpirácie aj dávku skepsy od viacjedinej postavy rozhladeného literárneho vedca, bývalého riaditeľa Ústavu slovenskej literatúry SAV, „nezávislého intelektuála“, skúseného diplomata a člena vládneho kabinetu, ktorému popri „makrokultúrnych“ slovenských otázkach aj odborný vývin, rozhľad a rozlet tejto hrstky mladých ľudí stále leží na srdci.

Výskum

S pedagogickými úlohami slovakistiky sa prelína, spája a je nimi inšpirované jej (nemenej dôležité) fungovanie ako centra výskumných aktivít so slovakistickou a česko-slovenskou problematikou. Výskumnou a publikačnou činnosťou sa kabinet zapája do fakultných výskumných zámerov, nielen pedagógovia a doktorandi, ale aj študenti sa v priebehu rokov s výsledkami svojich prác zú-

časťnili na rozličných domácich aj zahraničných konferenciách (možno tu tak trochu pripomenúť, že medzi zahraničné patria dnes aj konferencie na Slovensku, nejde však len o ne).

Okrem rozmanitých čisto slovakistických tém patrí k aktuálnym výskumným otázkam celé spektrum minulých aj súčasných česko-slovenských historických, kultúrno-spoločenských, literárnych a jazykových vzťahov, koncentrácia na otvorené otázky, na ktoré sa v minulých obdobiach v menšej miere zamerala, resp. aj nezamerala (a na mnohé ešte ani nemohla) „domáca“ slovenská slovakistika či bohemistika. Patrí k nim problematika vývinu česko-slovenských literárnych kontaktov, resp. existencie „osobitného medziliterárneho spoločenstva“ v minulosti a v súčasnosti, otázka reflexie slovenskej literatúry v českom prostredí či otázka vzájomných prekladov, v jazykovej oblasti popri precizovaní štruktúrnej konfrontácie celá široká problematika vývinu jazykových kontaktov a spoločenského aj individuálneho bilingvizmu. Možno pripomenúť, že (napriek existujúcim stále inšpiratívnym prácam, za všetky spomeňme aspoň štúdie Viery Budovičovej) bývalá česko-slovenská situácia dvojjazykového spoločenstva s rozličnými typmi komunikačných situácií a rozšíreným perцепčným/pasívnym bilingvizmom nebola v jej konkrétnych diskurznych prejavoch lingvisticky podrobnejšie zachytená a opísaná. K všetličomu v čase zanikajúcem (keďže hovorenému) sa už poznávaco ani veľmi vrátiť nedá, na mnohé sa však predsa dá aj spätne pozrieť novými očami – a v súčasnosti existuje niečo ako odborná a kultúrna povinnosť sledovať a interpretovať postupné premeny tohto v slovanskom svete aj v širších súvislostiach špecifického modelu jazykovej koexistencie. Daných tém sa napr. dotýka aj dokončovaná habilitačná práca M. Nábělkovej *Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu*. Na ďalšie lingvistické, literárne a historické témy sa sústreďujú rozbehnuté výskumné projekty doktorandov.¹

Z konferenčných plánov sa ako aktuálne ukazuje v blízkom čase zorganizovať multidisciplinárne stretnutie (mladých) výskumníkov, ktorí sa z rozličných aspektov venujú otázkam česko-slovenských vzťahov – cieľom konferencie má byť jednak zmapovanie doterajších ciest a výsledkov aktuálnych výskumov, jednak utvorenie priestoru na spoznanie, odbornú komunikáciu aj prípadnú budúcu interdisciplinárnu spoluprácu predovšetkým mladých ľudí z rozličných škôl a odborných pracovísk v danej oblasti. Z ďalších plánovaných úloh má pre konfrontačný česko-slovenský výskum rozličných jazykových rovín veľký budúcnostný význam budovanie paralelného česko-slovenského korpusu ako

¹ Od roku 2004 boli na pražskej slovakistike obhájené tri literárnovedné doktorské práce: JANA PÁTKOVÁ: *Koncepty literárniho prostoru v slovenské próze 70. let 20. století*, MARTINA ŠULCKOVÁ-BEKEŠOVÁ: *Ediční činnost Bohuslava Tablice (Kapitola z dějin slovensko-českých lingvoliterárních a kulturních vztahů)*, MARTIN HUDYMAČ: *Umelec neskorého modernizmu*.

jednej bunky paralelných korpusov v rámci Českého národného korpusu (slovensko-český paralelný korpus a testovanie automatizovaného prekladu medzi češtinou a slovenčinou sa začali rozvíjať v rámci partnerského Slovenského národného korpusu).

Z publikačnej činnosti (okrem odkazu na individuálne články a štúdie roztrúsené v zborníkoch a časopisoch) treba spomenúť najmä dve publikácie Kabinetu slovakistiky – popri literárne (no v súhre zahrnutých textov nielen literárne) orientovanej publikácii *Kontext české a slovenské literatury* (editori R. Chmel a L. Patera, 1997) tu vznikla ako výsledok sústredenia pozornosti na dejiny slovakistiky v pražskom prostredí (jej literárnej, lingvistickej aj historickej zložky) kolektívna práca *Príspevky k dějinám slovakistiky na FF UK* (1998). K desiatemu výročiu odboru je plánovaný tematický zväzok ako nadviazanie na niekoľko dávnejších publikácií venovaných problematike česko-slovenských vzťahov (Slavica Pragensia XVIII, 1975; XXV, 1985; XXX, 1989).

Pražská slovakistika nie je sama

Od roku 1997 je slovakistika samostatným študijným odborom aj v rámci Ústavu slavistiky FF Masarykovej univerzity v Brne, v súčasnosti ako bakalárske aj magisterské štúdium. Vznikla a žije vďaka osobnému nasadeniu vedúceho slavistiky Iva Pospíšila, ktorý po minulé roky pri zložitej personálnej situácii zabezpečoval jej chod aj pomocou externých učiteľov. Postupne tu pôsobili a pôsobia Juraj Dolník, Marie Krčmová, Hana Zelenková, Jarmila Bartáková, Mira Nábělková, Mária Šimková, Vlastimil Válek, Bogumiła Suwara – a prirodzene učители zo slavistických, historických a iných odborov. Pre akúkoľvek sféru činnosti je dôležitá pozitívne stimulujúca konkurencia – možno očakávať, že pražská a brnianska slovakistika v budúcnosti prejdú ešte zreteľnejšou rozdielnou profiláciou súbežne s prehĺbením vzájomnej spolupráce.

Na brnianskej slovakistike absolvovali zatiaľ dva ročníky, o štúdium otvorené v minulom a tomto roku bol tiež pomerne veľký záujem. Doterajšie skúsenosti z ponúkaných voliteľných kurzov orientovaných napr. na česko-slovenské jazykové diferencie, otázky vzájomného prekladu či problematiku česko-slovenskej dvojjazykovosti ukazujú záujem aj študentov neslovakistov, a to aj z nehumanitných odborov. Z významných študentských aktivít, ktoré môžu prerásť do trvalej osobnej angažovanosti, spomeniem dlhoročné prispievateľstvo Lenky Kosovej a Markéty Havelkovej do slovenských časopisov vychádzajúcich v českom prostredí (*Slovenské dotyky*, *Korene a Listy*), kde publikovali desiatky rozhovorov a príspevkov o aktuálnych kultúrnych akciách, vydaniach kníh a pod.

K charakteristike brnianskej slovakistiky od jej založenia patria pravidelné každoročné jednodňové medzinárodné vedecké podujatia s česko-slovenskou problematikou. Materiály z nich vychádzajú ako brnianske učebné slovakis-

tické texty, prinášajúc tak prirodzene dôležité študijné materiály aj pre pražské univerzitné prostredie.

Slovakistika a iné študijné odbory

V záujme úplnosti treba ešte spomenúť fakt, ktorý sa už síce priamo netýka slovakistiky v ČR ako samostatného odboru, ale oblúkom sa vracia k problematike spomínanej v úvode – ide o to, že okrem slovakistiky ako študijného odboru má slovenčina a slovenská literatúra na českých humanitných vysokých školách stále priestor aj ako súčasť filologickej prípravy bohemistov. Na rozdiel od predchádzajúcich období v tomto smere panuje dosť veľká nejednotnosť v tom, aký priestor (a akou formou) jej je venovaný – niekde semester, niekde dva, niekde ako nepovinný predmet, inde ako záväzne daná súčasť štúdia bohemistiky, niekde s výraznejším sústredením na jazyk, inde na literatúru. Popri bohemistike má slovenčina, aj keď nie ako samostatný odbor, ale ako jeden z voliteľných slovanských jazykov, priestor aj na katedrách slavistiky.

Situáciu v bohemistike si kládol za cieľ zmapovať seminár *Výučba slovenčiny študentov bohemistiky na VŠ v ČR*, ktorý sa konal v apríli 2000 (Hradec Králové). Šlo o podujatie zaujímavé z rozličných hľadísk. Za významný možno považovať už sám fakt pocitovania potreby organizovať ho – účastníci okrem informovania o súčasnom stave hľadali optimálne riešenia a cesty týchto riešení do ďalšieho času, pričom sa vyslovovali – vzhľadom na celý komplex súvislostí – za zachovanie slovenčiny vo výučbe bohemistov, za spoluprácu a koordináciu so slovenskými vysokými školami. Od toho času uplynuli už štyri roky. Z bohemistických pracovísk existuje v súčasnosti výskumná orientácia na problematiku česko-slovenských jazykových vzťahov hlavne v Olomouci, kde pod vedením Květy Musilovej prebieha výskum vývinu perцепčného bilingvizmu českých detí (na danú tému vzniklo okrem publikovaných príspevkov Květy Musilovej viacero diplomových prác aj doktorská dizertácia Kamila Kopeckého). V slovensko-českej spolupráci sa zrodil aj *Renovovaný kurz českého jazyka pre slovenských študentov* (od autoriek M. Sokolovej, K. Musilovej, D. Slančovej a J. Dršatovej), ktorý svojím celkovým záberom a spracovaním predstavuje prácu úspešne využiteľnú aj v opačnom smere.

Slovakistika v českej spoločnosti a v aktuálnych česko-slovenských vzťahoch

Pracoviská typu Kabinetu slovakistiky UK možno vnímať v súhre s ich pedagogicko-výskumným zameraním aj ako isté „misijné miesta“, ohniská vzájomného spoznávania a kultúrnych vzťahov s presahom do bežného života domácej spoločnosti. Ich základné poslanie pripraviť absolventov, ktorí svojou profesionálnou špecializáciou perspektívne zastanú isté miesta v celospo-

ločenskom spektre, sa spája či môže spájať so širším spoločenským pôsobením, s ponukou dosiahnutých výskumných výsledkov českému publiku, so spoluprácou s inými inštitúciami či jednotlivcami na tomto poli. Na poslednom stretnutí Alexandra Sticha s osadenstvom Kabinetu slovakistiky (nedlho pred jeho definitívnym odchodom v januári 2003) hovoril pán profesor o svojej predstave zapojenia Kabinetu do prebiehajúcich spoločenských procesov a udalostí v českom prostredí, inými slovami o predstave „nekabinetnosti“ Kabinetu. Medzi aktuálne úlohy v českej spoločnosti počítal vzdorovanie „česko-slovenskému vzdaloňaniu“, predovšetkým pozorovateľnému (a istou mýtizáciou súčasne posilňovanému) strácaniu zrozumiteľnosti slovenčiny pre české deti – v rozmáhajúcom sa pociťovaní nezrozumiteľnosti jazyka, s ktorým sa prirodzene spája väčšia uzavretosť voči celému kultúrnemu priestoru susedného spoločenstva, videl ochudobnenie pre obe strany. Pravda, sú veci, ktoré z rozličných dôvodov priamo do pôsobnosti univerzitetnej slovakistiky ťažko pojať, predsa však možnosti presahu z akademického prostredia existujú.

S relatívne širokým pôsobením v českom spoločenstve možno počítať pri publikovaní príspevkov „na slovenské témy“ za hranicami odborných publikácií. Doktorandi kabinetu Jana Pátková, Martina Šulcková, Martin Hudymač priebežne uverejňujú recenzie slovenských kníh v českých kultúrnych a literárnych časopisoch (Aluze, Host, Souvislosti, Tvar a i.). Do slovenských časopisov vydávaných slovenskými spolkami, ako už bolo spomenuté vyššie, zatiaľ viac prispievali brnianske študentky. V októbri 2003 sa Kabinet zúčastnil seminára venovaného otázkam umeleckého prekladu zo slovenčiny do češtiny, ktorý sa konal v Slovenskom inštitúte v Prahe. V ten istý deň na inom mieste prebehol krst prekladu knihy *Lovci a sběrači* mladého slovenského prozaika Michala Hvoreckého – preklad je dielom Martiny Šulckovej, ktorá v súčasnosti prekladá aj pre pripravovanú čítanku slovenskej literatúry (editor a vydavateľ Joachym Dvořák). V priebehu rokov sa učitelia a študenti slovakistiky spolupodieľali a zúčastňovali na početných kultúrnych podujatiach ako prezentácie, krsty kníh, prednášky a besedy v slovenských kultúrnych a národnostných inštitúciách. Možnosti spolupráce so slovenskými inštitúciami a spolkami v českom prostredí, ako sú Slovenský inštitút patriaci k Veľvyslanectvu Slovenskej republiky v ČR, domáce „české slovenské“ združenia Klub slovenskej kultúry, Obec Slovákov v ČR, Slovensko-český klub, Spolok M. R. Štefánika a i., a aj s inými českými ustanovizňami považujeme za otvorené.

Pri kontakte so širším kultúrnym prostredím sa prirodzene ukazuje aj to, čo je a čo nie je v súčasných reálnych silách českej univerzitetnej slovakistiky.²

² K „spoločenskej objednávke“, ktorej aktuálnosť až akútnosť je zrejmá, patrí napr. požiadavka prípravy stredného obojstranného slovensko-českého a česko-slovenského slovníka, s ktorou sa na Kabinet obrátilo vydavateľstvo Leda – predsa však autorské, a ako sa po istom prieskume ukázalo, aj organizačné možnosti pražskej slovakistiky

Patrí k úlohám pracoviska zväžiť, ktoré funkcie popri „základných a vlastných“ pedagogicko-výskumných môže priebežne zastávať, výzva „nekabinetnosti“ však pred ním prirodzene s väčšou či menšou naliehavosťou stojí.

Na záver

Pred časom informovali správy slovenskej televízie o výsledku ankety uskutočnenej v českom prostredí, z ktorého vyplývalo, že Česi ako sebe najbližší národ vnímajú Slovákov. A veď aj, brané v súhrne, koho iného... Najbližší – poznaný/nepoznaný, poznávaný/nepoznávaný... Na 1. večere česko-slovenskej vzájomnosti v Senáte ČR v r. 2001 odznel v diskusii medzi rozličnými názormi, prečo sa navzájom potrebujeme, aj jeden – dojemne nevedecký, možno nepragmatický, každopádne emocionálny: potrebujeme sa, aby sme sa v tomto svete necítili sami. Akokoľvek budeme k takýmto argumentom pristupovať, faktom je, že stáročné vzťahy Čechov a Slovákov sa rozdelením spoločného štátu neskončili. Česká slovakistika ako špecifický, na predchádzajúce nadväzujúci a do budúcnosti obrátený priestor vzájomného spoznávania má v týchto vzťahoch, po prvých desiatich rokoch etablovaného univerzitného odboru, svoje miesto.

Slovak University Studies in the Czech Environment (Ten Years of the Existence of Autonomous Slovak Studies at Charles University in Prague)

Summary

The present contribution deals with the prehistory, reasons, conception and aims of the first constitution of autonomous Slovak Studies at Charles University in Prague in 1994, a year after the separation of the common state of Czechs and Slovaks. What is being described here are contemporary state and specific features of the Cabinet of Slavistics as the part of the Institute of Slavonic and East European Studies, challenges for its pedagogical and scientific work as well as for its wider social activities in the Czech environment together with the achievements in the first ten years of its existence.

sú na takú úlohu prirodzene prislabé. (Možno tu na okraj poznamenať, že skoncipovať „dobrý“ prekladový slovník takpovediac na úrovni doby pri takých blízkych jazykoch, ako je čeština a slovenčina, kde mnohé dôležité lexikálne rozdiely a špecifiká každého z jazykov nie sú nijako prvoplánové, predstavuje nielen časovo veľmi náročnú úlohu.) No príprava takého diela je pre obidve spoločenstvá veľmi potrebná.